

розуміють і почуття інших людей, можуть ефективно керувати власною емоційною сферою, тому їхня поведінка в суспільстві більш адаптивна, вони легше досягають цілей у соціумі. Компонентами емоційного інтелекту є:

- саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація);
- комунікативний потенціал (емпатія, соціальна відповідальність);
- адаптивні здібності (вміння розв'язувати проблеми, долати труднощі тощо);
- антистресовий потенціал (самоконтроль, стресостійкість).

Для розвитку емоційного інтелекту учнів необхідно до змісту підручників уміщувати інформацію, завдання, ілюстративний матеріал, що активізують емоційні процеси, емпатію, рефлексію, мотивацію тощо. Всі ці компоненти сприяють повноцінному емоційному розвитку учнів. Наприклад, ефективним є моделювання у змісті підручника різних комунікативних ситуацій.

Навчальна інформація з метою розвитку емоційного інтелекту має подаватися адекватно у вигляді змодельованих ситуацій, у яких ураховано вікові психологічні особливості учнів. Після ознайомлення з матеріалом, де передбачено виникнення в дітей певних емоцій, доцільно включати елементи рефлексивних занять, дій, спрямованих на самоаналіз власного емоційного стану та емоцій однокласників.

Інформація для учнів про геополітичні, соціальні, глобальні трансформаційні процеси в геосередовищі, суспільстві має бути позитивно спрямованою й сприяти стресостійкості підлітків, формувати інфернальний локус контролю (готовність подолання стресу за рахунок власних особистісних резервів).

Стиль викладу матеріалу, завдань, звернень тощо у підручнику має бути позитивним, не пригнічувати психологічно особистість учня.

Підручник має формувати в учнів почуття патріотизму, громадянську позицію, соціальну зрілість, прагнення до самореалізації.

## Теоретико-методологічні засади гендерної експертизи підручників

*Малахова О. А., Марущенко О. А.,  
Дрожжина Т. В., Коробкіна Т. В.*

Гендерна<sup>1</sup> експертиза підручників має на меті віднайти у текстових та позатекстових (ілюстрації, методичний апарат, апарат орієнтування) ма-

---

<sup>1</sup> Написання терміна “гендер” та похідних від нього тут використовується відповідно до правил українського правопису (§ 87), за яким у словах іншомовного походження — загальних назвах літера *g* передається літерою *г*. Правомірним залишається також написання “гендер”, зафіксоване в законах та законодавчих документах.

теріалах підручника вияви дискримінації за ознакою статі (гендерні стереотипи, андроцентризм, сексизм тощо) та надати рекомендації щодо їх усунення.

Гендерний аналіз підручників є надважливим завданням через те, що дуже часто дійовими особами текстів, вправ, завдань, ілюстрацій та інших змістовних компонентів виступають саме люди або інші антропоморфні персонажі. І читаючи, наприклад, задачу з фізики, учнівство, поруч із суто предметним її змістом, фоново сприймає і “соціальний контекст”, що транслюється “приховано”: як саме діють зображені у задачі жінки й чоловіки, якими рисами вони наділені, чим займаються, до чого прагнуть, які їх ролі та статуси тощо. Ураховуючи, що кожний підручник несе в собі сотні таких “гендерних портретів” (від молодшої до старшої школи їх кількість зменшується у міру того, як зменшується кількість людей як персонажів) і вони до того ж є доволі типовими, спадкоємними від одного року навчання до іншого, шкільні підручники можна вважати потужним інструментом гендерної стереотипізації, яка спричиняє відтворення гендерної нерівності у суспільстві.

**1. Законодавче підґрунтя.** Упровадження гендерного підходу до всіх сфер життєдіяльності суспільства, і в освіту зокрема, ґрунтується на низці нормативно-законодавчих документів. Перш за все це Конституція України, стаття 24 якої проголошує рівність прав жінки та чоловіка. У 2005 році був прийнятий Закон України “Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків”. У статті 21 вказаного Закону “Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у здобутті освіти та професійній підготовці” зокрема зазначено як необхідність “...підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов’язків”.

Україна, приєднавшись до Декларації Тисячоліття ООН разом з іншими 189 країнами світу, також взяла на себе зобов’язання досягти, зокрема, п’ятої з Глобальних цілей сталого розвитку ООН — “Гендерна рівність”. Задля дієвого впровадження гендерного підходу в усі сфери життя українського суспільства, у тому числі систему освіти, у 2013 р. було прийнято Державну програму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р. включно. У програмі зазначається один з можливих і визнаний як оптимальний та комплексний варіант розв’язання проблеми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а саме: “...здійснення заходів щодо виконання положень Декларації тисячоліття ООН, зокрема в частині забезпечення гендерної рівності;...виконання на постійній основі робіт із впровадження гендерних підходів у систему освіти”.

На виконання вищезгадуваного Закону Міністерство освіти і науки України також видало наказ № 839 від 10.09.2009 “Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту”, в якому передбачено низку заходів щодо вирішення вказаної проблеми. У червні 2015 р. при Міністерстві освіти і науки України було створено Робочу групу з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти, серед завдань якої у тому

числі — забезпечення інтеграції гендерного компонента в освіту на всіх її рівнях, зокрема й через розробку стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти.

**2. Теоретичне підрунтя.** Оскільки формування поняття “гендер” у світовому й вітчизняному дискурсі відбувалося кількома етапами і його значення поступово змінювалося, важливо брати до уваги останні теоретичні напрацювання та визначення, закріплені нормативними документами. Нижче подано короткий перелік термінів, визначення яких сформульовані в руслі державної гендерної політики та можуть бути застосовані під час гендерної експертизи підручників.

**Андроцентризм** — виявляється в різних царинах — у мові, історії, філософії, літературі, біології тощо — світогляд, у якому центром, вихідною точкою чи нормою мислиться чоловік, а жінка чи жіноче постає як “інше”, менш важливе, похідне.

**Гендер** — комплекс соціокультурних характеристик, що охоплює всі сфери діяльності людини; самостійна, не зумовлена біологічною статтю, конструйована культурою та суспільством характеристика людини, щось, чого люди не мають як даність, а (осмислено чи неосмислено) показують / транслюють / демонструють, взаємодіючи з різними людьми у різноманітних інституціональних ситуаціях.

**Гендерна асиметрія** — неоднакова, непропорційна представленість соціальних і культурних ролей осіб обох статей у різних сферах життя (наприклад, жінок більше в сферах освіти та обслуговування, чоловіків — у сферах бізнесу та політики; також у будь-якій сфері чоловіки посідають більше керівних посад, а жінок більше на “нижчому”, малооплачуваному рівні). **Г.а.** проявляється як асиметрія норм, приписів, що визначають поведінку жінок і чоловіків у суспільстві, і є наслідком *андроцентризму* та *патріархату*, основою гендерної нерівності та джерелом нестабільності в окремих державах й у світі в цілому. **Г.а.** відображається і в мові, наприклад, серед іменників — назв людей, особливо назв престижних професій, більшість — іменники чоловічого роду.

**Гендерна дискримінація** — обмеження можливостей і прав або надання режиму найбільшого сприяння для осіб на підставі їх статі.

**Гендерна експертиза** — різновид соціального аналізу, базованого на гендерній методології, що полягає у визначенні відмінностей у політичному, соціально-економічному та культурному статусах гендерних груп та владно-підлеглих відносин між ними, виражених у суспільстві через гендерні відносини.

**Гендерна рівність** — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

**Гендерна чутливість** — це бачення проблем нерівності, дискримінації за статевими ознаками стосовно і чоловіків, і жінок у всіх різноманітних проявах; тобто здатність сприймати, усвідомлювати та реагувати на будь які прояви сексизму, гендерної дискримінації, сегрегації.

**Гендерний вимір** — ознака політичної культури, властива активній представницькій демократії, яка полягає у врахуванні інтересів усіх соціально-

статевих груп суспільства. **Г.в.** в освіті — оцінка наслідків і результатів дії освітніх та виховних зусиль педагогів, спрямованих на повноцінне особистісне становлення й розвиток всіх суб'єктів освітнього процесу, усвідомлення ними власної ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей та самореалізації без будь-яких обмежень за ознакою статі.

**Гендерний паритет** — принцип симетричного і рівноважного включення чоловіків і жінок у всі сфери суспільного життя.

**Гендерний підхід** — механізм досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає: відсутність орієнтації на “особливе призначення” чоловіка чи жінки; заохочення видів діяльності, що відповідають інтересам особистості; подолання гендерних стереотипів; врахування індивідуальних відмінностей. Цей підхід є необхідною передумовою реалізації гендерного виховання (гендерної культури) і є складовою особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу на всіх рівнях освіти.

**Гендерні ролі** — сукупність соціальних очікувань від жінок і чоловіків на базі сформованих гендерних стереотипів, нав'язувані суспільством зразки поведінки, виключно та обов'язково відмінні окремо для групи чоловіків і групи жінок. Приписи щодо поведінки, пов'язаної з гендерними ролями, є особливо явними у поділі праці на чоловічу й жіночу.

**Гендерні стереотипи** — сформовані патріархатною культурою узагальнені штучні уявлення та переконання про те, як поведуться чоловіки і жінки в приватній і суспільній сферах. **Г.с.** мають завжди негативний вплив на життя людини, оскільки обмежують можливості розвитку та самореалізації, чинять тиск на особистість.

**Сексизм** — практика дискримінації (приниження гідності) людей за ознакою статі. Сексизм базується на уявленні про переваги моральних, інтелектуальних, культурних, фізичних, творчих та інших якостей особи або групи осіб однієї статі (найчастіше чоловічої) над особою чи групою осіб іншої статі; складовими сексизму є поняття та моделі домінування одних людей та меншовартості інших.

**3. На що звертати увагу під час гендерної експертизи освітніх видань. Поширені дискримінаційні практики в контенті шкільних підручників.** Варто зауважити, що автори й авторки підручників, як і всі ми, — продукти того суспільства, в якому зростали й формувалися, в якому наявна, на жаль, гендерна дискримінація, що часто вважається нормою, а тому закономірно, що буває важко — без особливого аналізу й свідомого критичного підходу — помітити продукovanі гендерні стереотипи. Нижче наведено перелік найпоширеніших дискримінаційних практик, які трапляються у підручниках<sup>2</sup>.

---

<sup>2</sup> На підставі здійснених наукових досліджень з гендерного аналізу освітнього дискурсу та за результатами експериментальної роботи регіонального рівня “Науково-методичні засади впровадження гендерних підходів у систему роботи навчальних закладів” (2014—2018 р., наказ Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації № 449 від 29.10.2014).

**3.1. Кількісна диспропорція представленості осіб обох статей.** Перше, на що слід звернути увагу, — чи має місце *паритетність у представленні осіб обох статей* на сторінках підручників. Найпростіший спосіб кількісного аналізу — поррахувати, скільки разів на ілюстраціях зображено жінку / дівчину, а скільки — чоловіка / хлопця. Попередній експертний аналіз вказує на нерівномірне кількісне співвідношення жіночих і чоловічих образів: жінки, у цілому, зображуються на ілюстраціях чи згадуються в текстах підручників у 2,5—3 рази рідше за чоловіків, причому при переході від молодшої школи до старшої рівень “видимості” жінок зменшується. Така очевидна асиметрія вказує на те, що саме чоловіча стать “приховано” вважається соціальною нормою, стандартом, і цієї кількісної диспропорції, безсумнівно, треба уникати.

Найбільшою вона є у підручниках історії, де співвідношення чоловічих та жіночих образів може досягати 30 до 1. Дійсно, шанси залишити яскравий слід в історії (а отже і потрапити до контенту підручників) у представників чоловічої статі були незрівнянно вищими, аніж у жінок: в умовах патріархату саме чоловіки завжди мали вільніший доступ до публічних, соціально престижних сфер діяльності (політичної, військової, економічної, наукової, освітньої), але якщо звернутися до історії повсякденності, то жіночі образи проявляються більш яскраво. Натомість це пояснення не може бути виправданням для авторів/-ок підручників. По-перше, навіть у випадках зафіксованих історичних досягнень жіноцтва нерідко можна бачити тенденційну схильність інтерпретувати їх менш масштабними та значущими, аніж “чоловічі”. По-друге, таке пояснення взагалі не підходить для новітньої історії, де численні заслуги жінок є загальновідомими, що, втім, не зумовлює суттєвого збільшення їх кількісної представленості у матеріалах підручників. По-третє, висвітлення традиційно “чоловічих” сфер діяльності та “затемнення” традиційних жіночих є “корпоративним вибором” істориків (традиційно “справжньою історією” вважають насамперед політичні та воєнні події), що може і має бути піддано критиці та переглянуто.

### **3.2. Представлення осіб різних статей лише в стереотипних гендерних ролях.**

Окрім кількісного співвідношення жіночих та чоловічих образів, детальному аналізу має бути піддано їх *якісне, змістове наповнення* — тобто те, які *особистісні риси, соціальні ролі, види діяльності, моделі поведінки* і навіть цілі *життєві сценарії* притаманні жіночим і чоловічим персонажам, які фігурують у текстах, вправах, задачах, зображуються на ілюстраціях. Ось лише найбільш типові приклади такого роду стереотипізації:

а) турботливість, пасивність, слабкість, емоційність, чутливість, конформність — цими особистісними рисами автори й авторки підручників значно частіше наділяють дівчат; хлопці ж, як правило, зображуються допитливими, активними, сильними, сміливими, раціонально орієнтованими та водночас — порушниками правил, схильними до ризикованої поведінки, бійок тощо;

б) “жіночі” життєві сценарії, що “приховано” прописані на сторінках підручників, націлюють дівчат майже виключно на приватну сферу (сім’ю, піклування про дітей, догляд за господарством — як виконавиці саме цих

видів діяльності жінки згадуються у 1,5 раза частіше за чоловіків) без особливих претензій на якісь суспільно важливі досягнення, тоді як хлопців орієнтують на соціальний успіх на значно більш масштабному — суспільному — рівні; знайти ж зображення хлопців чи чоловіків у ситуаціях, які б демонстрували відповідальне батьківство (піклування про дітей, прогулянки, зайнятність у домашньому господарстві), майже неможливо;

в) спектр згаданих у підручниках “чоловічих” професій є ширшим за жіночий приблизно у 3-4 рази: близько 75 % професій і видів діяльності, пов’язаних із розумовою працею (зокрема і на керівних посадах), та 90 % — з фізичною — тут виконуються саме чоловіками; жінки, натомість, задіяні в обслуговуючій праці, освітній, медичній та торговельній сферах;

г) навіть вільний час чоловіків / хлопців зображується активним і рухливим (часто проходить за межами помешкання: наприклад, на рибалці, у подорожі, на стадіоні), тоді як у жінок / дівчат він значно більш пасивний і такий, що зазвичай реалізується вдома (шиття, в’язання, куховарство тощо).

Основною рекомендацією щодо уникнення такого виду дискримінації може бути добір / створення ілюстрацій та текстів, у яких би чоловіки / хлопці й жінки / дівчата зображувалися у різноманітних, а не гендерностереотипних соціальних ролях.

**3.3. Сегрегація і поляризація за ознакою статі.** Одним з ключових гендерних “системних збоїв”, зафіксованих у шкільних підручниках, є *сегрегація і поляризація за ознакою статі* — відверто стереотипна тенденція, що виявляється у навмисному розділенні, відокремленні осіб обох статей, зображенні їх і просторово окремо (в окремих частинах ілюстрації, в різних абзацах тексту тощо), і як протилежностей, що штучно протиставляються одна одній та начебто не мають між собою нічого спільного. Ось типовий приклад: в умовах математичних задач (на одній сторінці) *чотири хлопчики пішли ловити окунів, у той час як три дівчинки почали чистити картоплю* (якби рибалити вирушили, наприклад, два хлопці й дві дівчинки, це дало б можливість “залучити” їх до спільної діяльності та уникнути сегрегації). Інший приклад — *Іван і Микола побилися через те, хто першим буде читати книгу, у той час як Олена і Оксана спокійно домовилися про гру на піаніно*, у якому фіксуємо абсолютно полярні поведінкові шаблони і, відповідно, способи вирішення конфліктних ситуацій. Звичайно, йдеться не про те, щоб “зробити навпаки” або щоб “дівчата теж билися”, дискримінаційна практика полягає в тому, що виключно за хлопцями закріплюється конфліктна й агресивна поведінка, тоді як битися — для всіх погано, а спокійно домовлятися — для всіх добре, і саме таку настанову й має передавати контент підручника.

**3.4. Зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей виключно через образ чоловіка.** Дуже часто настанови щодо здорового способу життя, розпорядку дня, правил поведінки, цінностей — що є однаковим для всіх людей незалежно від статі — здійснюється у супроводі ілюстрацій, які зображують лише чоловіків / хлопців. Наприклад: ілюстрація правильних розпорядку дня та поведінки (вчасно прокинутися, застелити ліжко, вмитися, поснідати, уважно слухати пояснення в школі, акуратно скласти речі, вчасно

зробити домашні завдання та лягти спати) та неправильних (проспати, не вмиватися, запізнитися, бешкетувати на уроці, залишити речі розкиданими, не вивчити уроки та допізна грати в комп'ютерні ігри) на одній сторінці підручника здійснюється через два образи — двох хлопчиків. Інший приклад — у завданні дітей просять пояснити, як зростає і розвивається людина, спираючись на малюнок, який зображує послідовно: немовля, хлопчика, юнака, чоловіка, дідуся. Виникає питання: то з немовлят виростають лише чоловіки?

У підручниках для старшого шкільного віку ілюстрації до пояснень дії фізичних законів та понять (швидкість, опір, тиск тощо), наприклад, зображують лише чоловіче тіло чи його частини (рука, нога). Тексти, що вербалізують ті ж правила поведінки чи цінності, важливі для людини незалежно від її статі, часто побудовані з використанням лише форм чоловічого роду (*чи читав ти* тощо).

**4. Використання гендерночутливої<sup>3</sup> мови.** Важливим у протидії дискримінації за ознакою статі є використання *гендерночутливої мови* — (англ. non-sexist language) — усного чи письмового висловлення, позбавленого *андроцентризму*, *сексизмів* і будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів.

Оскільки існує взаємозумовленість мови і мислення, то не тільки ми висловлюємо своє бачення світу через мову, а й ті мовні засоби, які ми чуємо / читаємо / використовуємо, впливають на формування нашої картини світу, у тому числі на формування уявлень про те, що ми вважаємо правильним / неправильним, прийнятним / неприйнятним, можливим / неможливим тощо.

*Мовний андроцентризм* — це відображення у мові “нормативності” чоловічого і “другорядності” жіночого, передусім через уживання форм чоловічого роду для позначення групи осіб обох статей. Наприклад, фрази підручників *Любий шестикласнику!*, *Учень / читач повинен...* або *У н'ятому класі ти вивчав...* адресовані як учням, так і ученицям, проте, сформульовані лише у формі чоловічого роду, є дискримінаційними стосовно осіб жіночої статі. Цього в українській мові легко уникнути. Використовуючи паралельні форми чоловічого і жіночого роду (*Любі шестикласники й шестикласниці!*) або збірні іменники (*учнівство, читацька аудиторія, читацьке коло* тощо).

*Мовний сексизм* — вираження в мові чи мовними засобами тенденційних поглядів і переконань, які принижують, вилучають, недооцінюють та стереотипізують особу за ознакою статі (найчастіше жінок).

Сексистським (можна сказати також — дискримінаційним) є кожне висловлення, яке:

а) “виключає” жінок як меншість та окреслює їх як істот, відмінних від чоловіка (напр.: *це не для дівчат*);

<sup>3</sup> Відповідно до чинного Українського правопису (§ 29, п. 1 (підпункти б, г) — Правопис складних прикметників) слово *гендерночутливий* (утворене від словосполучення “гендерна чутливість”) необхідно писати разом (як загальноосвітній — від “загальна освіта”, легкоатлетичний — від “легка атлетика” (б) чи важкохворий, загальнодержавний (г) та ін.).

б) змальовує жінок як таких, що залежні та підпорядковуються чоловікові (напр.: *мама завжди питає дозволу в тата*);

в) ігнорує досягнення жінок, унаслідок чого їм відмовляють у поведінці, зацікавленнях та можливостях, що виходять за рамки стереотипів (напр., в умові задачі йдеться про те, що *тато подарував синові конструктор* (який коштує 27 грн), *а доньці — люстерко* (яке коштує 5 грн) — а умова задачі, що не містить сексизму (проте цілком зберігає математичну дію, на яку розрахована задача), могла б бути сформульована як *тато подарував дітям конструктор* вартістю 27 грн і *книжку* вартістю 5 грн.);

г) виключає із мовного дискурсу відображення специфічно жіночого досвіду (наприклад, в історії — замовчування подальшої долі жінок, які брали участь у Другій світовій війні, після їх повернення з фронту).

І перший крок на шляху до гендерночутливої мови — не лише уникати стереотипних, дискримінаційних висловлень щодо людей за ознакою їх статі, а й, користуючись наявними мовними ресурсами, зробити жінку “видимою” в усіх сферах людського життя. Різні мови різною мірою намагаються подолати гендерну упередженість, українська мова в цьому плані є надзвичайно багатогою і гнучкою і надає широке коло можливостей, які можна згрупувати за стратегією *фемінізації* (полягає у використанні наявних у системі певної мови та творенні нових фемінітивів — іменників жіночого роду на позначення осіб жіночої статі) та стратегією *нейтралізації* (передбачає нейтралізацію граматичного роду ресурсами лексичних засобів мови).

**Використання наявних фемінітивів.** В одинадцятитомному тлумачному словнику української мови зафіксовано 4540 назв осіб чоловічої і жіночої статі, 34,1 % (1548, тобто 774 пари) з них — з однаковим лексичним значенням і можуть бути використані в однаковому контексті (*учень / учениця, учитель / учителька, студент / студентка, експерт / експертка*).

**Утворення фемінітивів.** Найбіднішими на фемінітиви є суспільна й військова сфери, оскільки жінки тривалий час не мали доступу до них. Проте світ змінюється, і українська мова має ресурс відобразити ці зміни — понад 14 продуктивних суфіксів можуть утворювати нові назви осіб жіночої статі, у тому числі за родом діяльності (*психологиня, директорка, керівниця, агентеса* та ін.), причому варто уникати штучного нав’язування переваги прикладкової моделі творення назв жінок: замість жінка-майстер можна сказати *майстриня*, жінка-кравець — *кравчиня*, жінка-лікар — *лікарка*.

**Використання одночасно паралельних форм і жіночого, і чоловічого роду.** Хоча постійне використання такого прийому переобтяжує текст, виважене та стримане уживання його часто стає у нагоді. На письмі крім повного формату — *учні й учениці* — можливий і скорочений варіант *школярі/-ки*.

**Використання збірних іменників та описових конструкцій** на позначення множини осіб, серед яких є і жінки, і чоловіки, або коли статева приналежність множини осіб невідома чи на цьому не акцентується увага (замість традиційного андроцентризму — використання в цьому випадку форми множини чоловічого роду): *учнівство* (замість *учні*), *читацьке / глядацьке коло, читацька / глядацька аудиторія* (замість *читачі / глядачі*) та інші. Такий прийом вимагає більшої “винахідливості” та ширшого словникового запасу,

проте є достойною альтернативою не лише андроцентричним конструкціям, а в певних контекстах — і стратегії фемінізації.

Експертна група:

**Дрожжина Тетяна Володимирівна** — кандидатка педагогічних наук, проректорка з навчальної роботи КВНЗ “Харківська академія неперервної освіти”, експертка Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів, членкиня робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України.

**Коробкіна Тетяна Володимирівна** — кандидатка філософських наук, доцентка кафедри філософії, керівниця Центру гендерної освіти, співробітниця соціально-психологічної служби Харківського національного університету радіоелектроніки, експертка Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів, членкиня робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України.

**Малахова Олена Анатоліївна** — кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови, директорка Гендерного центру Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, експертка й тренерка Гендерного інформаційно-аналітичного центру “КРОНА” та Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти вищих навчальних закладів, членкиня робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України.

**Марущенко Олег Анатолійович** — кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії Харківського національного медичного університету, директор, експерт і тренер Гендерного інформаційно-аналітичного центру “КРОНА”, головний редактор гендерного журналу “Я”, член робочої групи з питань політики гендерної рівності та протидії дискримінації у сфері освіти при МОН України.

## **Експертиза шкільного підручника: коментарі й рекомендації експертам**

### **Українська мова**

*Бондаренко Н. В.*

Методологічну основу сучасного підручника “Українська мова” для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою становлять закладені в Державному стандарті й програмі *компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний* підходи до мовної освіти. Перший скеровує навчально-виховний процес на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, другий — на всебічний розвиток і саморозвиток учня як суб’єкта пізнання і навчальної діяльності з урахуванням його пріоритетів і здібностей. Третій підхід спрямовує навчально-виховний процес на опанування учнями різних видів діяльності, у яких вони